

ки в потребах людей із фізичними вадами, безкорислива та добровільна діяльність, навички на вміння спілкування із такими людьми). Це стало підґрунтям нашого емпіричного дослідження для пошуків шляхів вирішення завдань із удосконалення особистісного, професійного розвитку, гуманістичної спрямованості, а саме психологічних особливостей гуманного ставлення до людей із фізичними обмеженнями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры: психология человеческой судьбы / Э. Берн ; пер. с англ. А.В. Ярхо, Л.Г. Ионин. – СПб. ; М. : Университетская книга, 1998. – 398 с.
2. Каган М.С. Мир общения : проблема межсубъектных отношений / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.

3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк ; за ред. Л.М. Проколієнко. – К. : Радянська шк., 1989. – 608 с.
4. Кучеровський О.К. Суспільство й інвалід: проблеми соціальної установки. / О.К. Кучеровський // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції ; [упоряд. І.Д. Зверева, І.Б. Іванова]. – К. : А.Л.Д., 1995. – С. 10–13.
5. Психологическая наука в СССР : [избранные психологические труды] : в 2 т. / под ред. Б.Г. Ананьева. – М. : Издательство Академии пед. наук РСФСР, 1960 – . – Т. 2. – 655 с.
6. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.
7. Сергієнко І.М. Глибиннопсихологічні передумови ставлення суб'єкта до інших людей (на матеріалі активного соціально-психологічного навчання) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І.М. Сергієнко. – Черкаси : Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – 2004. – 290 с.
8. Столярєнко О. Формування гуманних рис школярів загальної школи / О. Столярєнко // Освіта і управління. – К. : Вірий, 1999, – Т. 3. – С. 53–54.

УДК 316.6

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ОСОБИСТОЇ ВЛАСНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сухарєвська О.О., науковий кореспондент
лабораторії соціальної психології
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

У статті показана роль проектної діяльності в процесі формування позитивного ставлення молодших школярів до власності. Охарактеризовано проектна діяльність у якості засобу формування позитивного ставлення молодших школярів до особистої власності. Розкрито поняття «проектна діяльність», види проекту. Представлені етапи й правила реалізації методу проектів. Описано досвід використання методу проекту при формуванні позитивного ставлення молодших школярів до особистої власності.

Ключові слова: проектні технології, проектування, проектна діяльність, метод проектів, позитивне ставлення до власності.

В статье показана роль проектной деятельности в процессе формирования положительного отношения младших школьников к собственности. Дана характеристика проектной деятельности в качестве средства формирования положительного отношения младших школьников к личной собственности. Раскрыто понятие «проектная деятельность», виды проектов. Представлены этапы и правила реализации метода проектов. Описан опыт использования метода проекта при формировании положительного отношения младших школьников к личной собственности.

Ключевые слова: проектные технологии, проектирование, проектная деятельность, метод проектов, экономическая культура, положительное отношение к собственности.

Sukharevska O.O. FORMATION OF POSITIVE ATTITUDE JUNIOR PUPILS TO PERSONAL PROPERTY BY MEANS OF PROJECT ACTIVITIES

The article shows the role of the project activity during the formation of positive attitude of younger schoolchildren to the property. The characteristic of the project activity as a means of creating a positive attitude of younger schoolchildren to personal property was given. The concept of “project activity” and project types are disclosed. The stages and rules for implementation of the projects methods are presented. The experience of using the method of the project during the formation of the positive attitude of younger schoolboys to personal property is described.

Key words: design technologies, design, project activity, project method, economic culture, positive attitude to the property.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується змінами у всіх його сферах і соціальних інститутах, особливо гостро постають питання навчання й виховання підростаючого покоління. Пошук нових засобів і методів формування особистості – творця нового суспільства, здатного до самостійної поведінки і дії, саморозвитку, самопроекування, до вільного визначення себе в професії, у суспільстві, у культурі – актуальне завдання психологічної науки, як ніколи зумовлене потребами суспільства. У зв'язку з цим найбільшого значення набуває пошук нових підходів у всебічному розвитку особистості школярів в освітньому процесі, у формуванні економічної культури молодших школярів, позитивного ставлення до власності. Вимоги сучасного життя потребують виховання школяра як життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різних життєвих ситуаціях. Сучасна школа повинна виховувати ділову людину, особистість готову до життя й господарської діяльності. Засвоєні учнями початкової школи уміння й практичні навички є основою для подальшого життя, успішної соціалізації в суспільстві. Одним із завдань початкової школи є розкриття теоретичних і практичних аспектів засвоєння економічних норм учнями початкових класів, які в свою чергу розкривають природу й механізми ставлення до власності, виникнення й розвитку соціальних зв'язків. Одним із системоутворюючих підходів, які впливають на формування економічної культури особистості, підсилюють позитивне ставлення молодшого школяра до власності є проектна діяльність, яку можна розглядати як самостійну структурну одиницю навчально-виховного процесу. Використання якої в освітньому просторі є одним із засобів формування позитивного ставлення молодшого школяра до власності. Участь у різній позаурочній та дослідницькій діяльності значно орієнтує учнів до подальшого життєвого вибору та є шляхом до самореалізації кожної особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проектна технологія має достатній історичний шлях розвитку, теоретичного обґрунтування дослідження. Вказану проблематику у своїх наукових працях вивчали: Д. Дьюї, У. Кілпатрик, Дж. Джонс, М. Бершадський, В. Безруков, В.П. Беспалько, В.М. Монахов, Н.В. Матяш, Е.С. Полат, С.Т. Шацький та ін. Саме враховуючи здобутки цих досліджень, сучасний вчитель-психолог має організовувати на високому рівні соціальну

проектну діяльність [6]. У роботах класиків психолого-педагогічної науки С.Т. Шацького, М.В. Крупенін, В.В. Ігнат'єва, Є.Г. Каганова та ін., були закладені основи емпіричного аналізу проектної діяльності.

Незважаючи на пильну увагу вчених до даної проблеми, питання використання проектної діяльності в психолого-педагогічній науці, а саме у формуванні економічної культури, позитивного ставлення особистості до власності залишається актуальним.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні можливостей використання проектної діяльності в якості засобу формування позитивного ставлення молодших школярів до особистої власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фундамент досліджень психологічних основ проектного навчання закладений в роботах видатних російських психологів П.Ф. Каптерев, П.П. Блонський та ін. У педагогічній практиці на сучасному етапі проблемами проектного методу навчання займалися: П.Р. Атутов, М.В. Запопадливий, В.Д. Симоненко, Ю.Л. Хотунцев та ін. Незважаючи на те, що проектна діяльність школярів у всій повноті не знайшла свого відображення в психолого-педагогічних дослідженнях, ми повинні зазначити, що основні теоретичні положення, що стосуються філософських основ (І.І. Ляхов, В.Ф. Сидоренко), психологічних особливостей (О.І. Генисаретский, АА Добряков, Б.Ф. Ломов, В.О. Моляко, Н.Н. Нечаєв, В.І. Слободчиков, Г.П. Щедровицький), дидактичних закономірностей процесу навчання (Ю.К. Ба-Банско, Л.Б. Ітельсон, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, В.О. Слостенін), методичного забезпечення освітнього процесу (П.Р. Атутов, Є.В. Бондаревська, Г.М. Безрукова, С.Я. Батишев, Т.Б. Кудрявцев, В.В. Краєвський, П.І. Підкасистий, М.Н. Скаткін), загальнотеоретичного аналізу проблеми діяльності в цілому (Б.Г. Анан'єв, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн,) та навчальної зокрема (П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.Ф. Талізін, Д.Б. Ельконін), розвитку особистості та її компонентів (К.О. Абульханова-Славська, В.Г. Асеев, О.Г. Асмолов, І.В. Дубровіна, В.М. Мясіщев, В.І. Слободчиков, К.К. Платонов), специфіки процесів творчості (Л.І. Анциферова, Д.Б. Богоявленська, В.М. Дружинін, Я.А. Пономар'єв, В.А. Крутецкий, А.М. Матюшкін, В.Н. Пушкін, В.Д. Шадриков), проектування освітнього процесу (Ю.В. Громико, Є.І. Ісаєв, Н.Ф. Талізін, В.В. Давидов,

В.І. Слободчиков), елементи аналізу діяльності школярів у процесі виконання творчих проектів (В.В. Рубцов, М.Б. Павлова, Дж. Пітт, І. Шмитц), – служили відправною точкою проведеного нами аналізу проектної діяльності школярів. Формування проектної діяльності школярів зумовлено сучасними тенденціями культурно-економічного розвитку суспільства й виробництва, розвитком наукового пізнання. Метод проектів з часів його виникнення (кінець XIX – початок XX ст.) зазнав суттєвих еволюційних змін. Він вийшов з ідеї вільного виховання і став важливим інтегрованим компонентом сучасної системи освіти. Сьогодні метод проектів використовується в контексті діяльнісного та практично-орієнтованого підходів у навчанні й вихованні. Після відродження методу проектів в Україні та Росії в 90-х рр. XX ст. українськими та російськими вченими здійснено чимало досліджень щодо розробки та впровадження його в навчально-виховний процес. Масштабність і системність впровадження цього методу свідчать про його трансформацію в психолого-педагогічну (проектну) технологію.

Сучасна педагогіка визначає поняття «проект» як у вузькому його розумінні – план, задум; так й у широкому – від плану до створення реального результату. Робота над проектом передбачає здійснення проектування та проектної діяльності. Проектування розглядається як процес реалізації проекту, тобто задуму. Визначення сутності проектування як психолого-педагогічного явища є досить складним. Вперше у вітчизняній педагогіці на актуальність проблеми проектування вказав А.С. Макаренко. Він визначив поняття проектування особистості суб'єкта педагогічної праці.

Л.Г. Кондратова зауважує, що в основі проектної діяльності лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення [1, с. 14].

Звертаючись до визначення поняття «проектної діяльності», зазначимо, що поняття «діяльність» розглядається як цілеспрямоване перетворення людиною навколишнього середовища. Діяльність може бути зовнішньою та внутрішньою, а її складовими елементами є дії та операції.

У педагогіці існує чимало трактувань поняття «проектна діяльність». Вона визначається як конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту [2, с. 717]. За визначен-

ням Ю.В. Загуменнова, Л.І. Шелковича, Г.І. Шварца, проектна діяльність – це самостійна навчальна діяльність учнів на основі особистісного вибору щодо пізнавальних або практичних завдань у нестандартних ситуаціях. Під час проектної діяльності виявляється раціональне сполучення теоретичних знань і практичних дій при вирішенні конкретної проблеми, використовується сукупність проблемних, дослідницьких, практичних методів роботи, за своєю сутністю завжди творчих [3, с. 36–47]. Німецький учений А. Флітнер характеризує проектну діяльність як процес, у якому обов'язково беруть участь розум, серце і руки («Lernen mit Kopf, Herz und Hande»), тобто осмислення самостійно отриманої інформації здійснюється через призму особистого ставлення до неї і оцінку результатів у кінцевому продукті [4, с. 54].

Необхідним при організації проектної діяльності в навчальних закладах є дотримання загальних принципів її використання. Провідними принципами ми вважаємо такі: принцип самостійності, що спрямовує учнів на самостійну роботу щодо пошуку інформації та методів діяльності; принцип індивідуалізації, що дозволяє враховувати індивідуальні можливості, здібності, інтереси та навчальні потреби школярів з метою визначення напрямів проектної діяльності; принцип суб'єктності навчання, завдяки якому в процесі проектної діяльності реалізуються суб'єкт – суб'єктні відношення між учителем і учнем; принцип елективності навчання, що дозволяє надати учням певної свободи вибору форм, методів, шляхів, технологій під час проектної діяльності; принцип мобільності в зміні форм взаємодії під час групової діяльності щодо створення проектів; принцип інтерактивності діяльності, що полягає в обміні інформацією між учасниками проектної діяльності; принцип рефлексії й корекції проектної діяльності, що дає можливість досягнути більшого результату; принцип само- і взаємоконтролю, який передбачає перехід функції контролю від викладача до всіх учасників процесу [5, с. 14–15].

Реалізація означених принципів проектної діяльності сприятиме, на нашу думку, формуванню позитивного ставлення до особистої власності школярів.

У процесі роботи над навчальним проектом виділяють декілька етапів щодо його створення. Існують різні підходи до визначення структури проектної діяльності. Так, Л.В. Переверзев визначає три стадії: перша – висування гіпотези; середня – зародження проектного образу; заключна – створення проектно-технологічної документації; Н.Д. Гальскова наводить такі ета-

пи: відбір та формулювання теми проєктів, збір інформації; обговорення перших результатів та уточнення кінцевих результатів роботи; пошук нової інформації у процесі індивідуальної, парної та групової роботи; обговорення (дискусія) нової інформації та її документальне оформлення; підбивання підсумків та презентація проєктів.

Отже, на основі зазначених етапів проєктної діяльності, ми вважаємо доцільним під час використання проєктної діяльності в процесі формування позитивного ставлення молодших школярів до особистої власності три етапи, які передбачають наступні види робіт:

1. Підготовчий етап. Його зміст полягає у визначенні тематики проєкту. Вона може стосуватися як теоретичних, так і практичних завдань. На цьому етапі відбувається визначення проблеми проєкту. Наступним кроком є створення колективу виконавців і поділ його на дослідницькі групи, розподіл завдань за групами, планування роботи (визначення терміну виконання, окреслення завдань, визначення методів роботи над проєктом), обрання пошуку джерел інформації.

2. Практично-дослідницький етап. Передбачає самостійну роботу учнів над проєктом: збирання та накопичення інформації, її вивчення та опрацювання; аналіз, систематизація та узагальнення матеріалу; викладення висновків у вигляді таблиць, діаграм, схем, відеороликів, мультимедійних презентацій рекомендацій тощо; складання загального звіту. На цьому етапі важливу роль відіграють батьки, які допомагають молодшим школярам у проведенні дослідницької роботи (2,3 кл.). Учні 4 класів на цьому етапі намагаються працювати майже самостійно. Цей етап є основним у проєктній діяльності школярів. Важливою особливістю його вважається практично повна відсутність втручання педагога в роботу молодших школярів. Учитель (психолог) здійснює функції координатора, у відповідності до цього його змістовні дії змінюються від «надання знань» до «створення сприятливих умов формування позитивного ставлення», таким чином забезпечується зміна форми набуття знань – від пасивного сприйняття інформації до активного спілкування, діяльності та отримання досвіду. Відповідно, змінюються функції психолого-педагогічного впливу на школяра: не маніпулювання ним, не пригнічення його волі, а надання можливості самостійно і свідомо здійснювати свій вибір у залежності від інтересів та здібностей дитини. [6, с. 26].

3. Заклучний етап. На цьому етапі відбувається презентація проєктів, колективне обговорення результатів, оцінювання

проєкту. Презентація проєкту залежить від його змісту та може бути представлена студентом у різних формах: реферат, мультимедійна презентація, схема, карта тощо. Важливу роль на цьому етапі відіграє оцінка створених проєктів. Для цього потрібна завчасно розроблена система критеріїв оцінювання, що має словесну та бальну форми.

Звичайно, у початковій школі проєкти – це зазвичай не індивідуальна, а сімейна діяльність, оскільки дитина є обмеженою у засобах та інструментах пошуку, збору та обробки інформації. Тому, звичайно, робота над проєктом здійснюється під керівництвом учителя та батьків. Але батьки повинні постійно пам'ятати, що суть методу проєктів – це формування самостійності дитини в пошуку інформації, обробці даних, а не у тому, хто зробить проєкт краще чи ефективніше. Батьки не повинні брати на себе більшу частину роботи над проєктом, інакше губиться сама ідея цього методу. А ось допомога порадою, інформацією, виявлення зацікавленості з боку батьків – важливий фактор підтримання мотивації і забезпечення самостійності школярів. Особливо неocenною є допомога батьків, коли діти роблять перші кроки у роботі над проєктом. Тому слід наголосити батькам, що вони виконують лише роль помічника – допомогти знайти разом інформацію у книгах, зводити до бібліотеки, пошукати в Інтернеті, допомогти відібрати найголовніше, допомогти охайно оформити результати пошуку. Головне слово для батьків «допомогти», але не «зробити замість».

Проєктна діяльність передбачає: орієнтацію на отримання конкретного результату; попередній опис результату; відносно жорстку фіксацію терміну досягнення результату; попереднє планування дій з досягнення результату; планування окремих дій з конкретизацією результатів, що забезпечують досягнення загального результату проєкту; виконання дій з їх одночасним моніторингом і корекцією; отримання продукту проєктної діяльності, його співвідношення з вихідною ситуацією проєктування, аналіз нової ситуації.

Молодший шкільний вік є початковим етапом входження в проєктну діяльність, закладає фундаментом подальшого оволодіння нею. Основою організації проєктної діяльності виступає метод проєктів. Метод проєктів орієнтований не на інтеграція фактичних знань, а на їх застосування і придбання нових. Робота за методом проєктів передбачає не тільки наявність і усвідомлення різних проблем, а й процес їх розкриття, рішення, що включає чітке пла-

нування дій, наявність задуму чи гіпотези вирішення цієї проблеми, чіткий розподіл ролей (якщо мається на увазі групова робота), тобто завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії. Результати виконаних проектів повинні бути, що називається, «відчутними», предметними, тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний практичний результат, готовий до застосування.

Метод проектів характеризується як особистісно-орієнтований, діяльнісний. Він навчає взаємодії в групі і групової діяльності; розвиває вміння самовираження, самовиявлення, самопрезентації та рефлексії; формує навички самостійності в розумовій, практичній і вольовій сферах; виховує цілеспрямованість, відповідальність, ініціативність і творче ставлення до справи. У зв'язку із тим, що реалізація проекту вимагає роботу з інформацією – пошук, обробку, використання, творення і т.п., метод проекту створює умови для формування економічної культури школяра, позитивного ставлення до власності.

У ході проектної діяльності учні бачать реальне застосування своїх знань. Участь у проекті дозволяє їм зрозуміти межі своїх знань, з'являється потреба їх розширити; у них виявлялося почуття відповідальності перед товаришами, якщо хтось з них не виконає частину своєї роботи, то постраждають усі, й необхідний загальний результат не буде досягнутий, а для молодшого школяра це дуже важливо. Крім того, школярі навчаються бачити, що життєві проблеми не мають тільки однозначного рішення, варіантів може бути декілька, і в цьому випадку з'являється можливість реалізувати свої творчі здібності, навчитися спілкуватися, відстоювати свою точку зору.

Функціями вчителя (психолога) у процесі виконання учнями проектів є: консультування, допомога у визначенні проблеми, задуму проекту; спостереження за ходом роботи учнів; надання допомоги окремим учням; підтримка робочої обстановки в класі; нормування праці школярів; оцінка творчої проектної діяльності на кожному етапі.

Участь молодших школярів у проектної діяльності органічно пов'язується з явищами навколишнього соціального життя дитини, організацією послідовного спостереження за тим чи іншим видом діяльності. Саме включення дитини молодшого шкільного віку до діяльності допомагає їй отримати той досвід, якій є передумовою формування економічної культури та позитивного ставлення до власності. Усвідомлення власної значимості, пережи-

та життєва ситуація, вчинок-вибір стають важливими для соціального досвіду людини, для підготовки до самостійного життя. Оволодіння економічними знаннями, нормами, соціальним досвідом через проектну діяльність реалізується як цілеспрямований процес, який передбачає формування економічної культури, позитивного, дбайливого ставлення до власності молодших школярів. Проектна діяльність дає можливість молодшим школярам оволодівати когнітивними вміннями, забезпечує високий рівень самостійності та мотивації до діяльності. Дозволяє їм опанувати навичками й вміннями безпосередньо у процесі самої діяльності, самостійно аналізувати великі обсяги інформації, контролювати свою діяльність та відповідати за її результат.

Залучення молодших школярів до проектної діяльності допомагає вирішити наступні завдання:

1. Формування економічної культури – основи позитивного ставлення до власності.
2. Формування в учнів початкових класів уміння орієнтуватися в новому соціальному середовищі.
3. Формування позитивної «Я-концепції».
4. Формування комунікативної культури, розвиток уміння спілкуватися й співпрацювати.
5. Розвиток вольової регуляції поведінки та діяльності.
6. Усвідомлення учнями початкових класів себе як господарів власного життя.
7. Надання інформації про економічну діяльність, особисту власність, економічні цінності, соціально-економічний простір.

Звичайно, вік накладає природні обмеження на організацію проектної діяльності молодших школярів, однак розпочинати залучати дітей до проектної діяльності варто обов'язково. Справа в тому, що саме у молодшому шкільному віці закладається цілий ряд ціннісних установок, особистісних якостей та ставлень. Ми можемо пропонувати наступні теми проектів для молодших школярів з метою формування позитивного ставлення до власності.

1. *Моя сім'я і мій дім.* Наш дім. Режим дня. Воїн в історії наших сімей. Наша безпека. Наші імена. Карта життя. З чого будувати дім? Іграшки – справа серйозна. Проектування кухні. Про Жучок і Мурчиків. Як збудувати нову криницю.

2. *Наш край.* Історія створення пам'ятників нашого міста. Знамениті люди нашого міста. Сміття нашого міста. Чому так названо вулиці нашого міста. Підземні скарби нашого краю.

3. *Цінності нашого життя.* Я – добродій! Я – добродійка! Хай оживає істина стара: «Людина починається з добра!». Лабораторія гуманних винаходів. Благодійна програма. Допомога людям похилого віку. Планування дитячого парку. Світ праці та професій. Я хочу, щоб моє місто було чистим!

4. *Школа – це твій другий дім, будь господарем у ній.* Дослідження життєвих цінностей молодших школярів. Задачник. Особисті колекції учителів нашої школи. Наше шкільне подвір'я. Школа майбутнього. Шкільні традиції. Чому школа називається школою? У країні невивчених уроків. Шкільна бібліотека. Парта учня XXI століття. Класна дошка. Учнівський щоденник. Історія моїх речей.

5. *Я – унікальний! Я – талановитий! Я – ідеальне, Я – реальне! Я очима світу! Я + Ми! Я у школі! Я у світі! Я у просторі інформації. Я + інші. Я у просторі інформації.* Я гарний співрозмовник. Візок непотребу.

6. *Я – господар! Я – господиня!* У світі казок. У гостях у домовичка Господарчика. Проблема праці та взаємодопомоги в казках. Нове життя старої платівки. Мій персональний друг. Казка і мультиплікація. Мої особисті речі. Діло майстра величає. Використання вторинної сировини. У гостях у цікавинок.

6. *У країні Грошоманії. Навколишній світ.* Виникнення грошей. Найкрасивіша грошо-ва одиниця. Гроші в майбутньому.

– розширити поінформованість про власність, економічну діяльність, економічні цінності, соціально-економічний простір;

– оволодіти інформацією про свої індивідуальні, психологічні особливості та ступінь їхньої відповідності вимогам суспільства, про себе як суб'єкт господарювання;

– визначити пріоритети в діях із власністю, підвищити рівень самосвідомості, самооцінки, економічної успішності. Включення молодших школярів в проектну діяльність допомагає усвідомити себе як господарів власного життя, що є важливим і значущим джерелом у становленні та розвитку особистості.

Отже, проектна діяльність, робота над проектами за спрямованою тематикою є ефективною в процесі формування позитивного ставлення до особистої власності, тісно пов'язана з формуванням важливих утворень внутрішнього світу особистості, зокрема – почуття власної гідності, системи цінностей, самооцінки та віри у власні сили, у спроможність досягти певного результату тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Оволодіння досвідом проектної діяль-

ності передбачає вдосконалення процесу прийняття рішень, розвиток уміння прийняття неалгоритмізованих рішень. На початковому етапі навчання рішення проектних ситуацій має покроковий, поетапно структурований характер. Структура проектної діяльності робить можливим повторення, зрушуючи орієнтування у внутрішній план, інтеріоризуючи дію, перетворюючи його в розумовий процес, формуючи навик прийняття рішень. Поступово ускладнюючи, проектна діяльність розширює коло нестандартних проблемних ситуацій, що вимагають рішення. Це розвиває аналітичні здібності, вимагає актуалізації наявних знань, досвіду, врахування обмежень, передбачуваних проектною ситуацією. Проектна діяльність має суттєвий вплив на формування мотиваційної сфери учнів, перетворюючи практично всі психологічні конструкти особистості. Дослідницька функція проектної діяльності орієнтує учня на аналіз процесуальної, динамічної сторони навколишнього світу, засвоєння економічних норм молодшими школярами, розкриває природу й механізми ставлення до власності, виникнення й розвиток соціальних зв'язків. Проектна діяльність, здійснюючись як цілісний процес, постійно має справу з переплетенням цих функцій, реалізує їх у різних сторонах виконуваного проекту, спрямована насамперед на розвиток у дитини дбайливого позитивного ставлення до власності, вироблення вміння раціонально використовувати наявні ресурси для задоволення різних потреб.

Таким чином, аналіз проектної діяльності дозволяє виділити й охарактеризувати такі її сторони, як діалогічний характер спілкування вчителя (психолога) і учня, об'єкт і предмет діяльності вчителя (психолога) та шляхи досягнення основної мети проектного навчання – розвиток особистості школярів через засвоєння знань, умінь, навичок, формування економічної культури особистості, позитивного ставлення до власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кондратова Л.Г. Організація проектної діяльності учнів в позаурочний час / Л.Г. Кондратова. – Х. : Основа, 2009. – С. 124.
2. Енциклопедія освіти / за ред. В.Г. Кремень ; підгот. Н.М. Авшенюк та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1038 с.
3. Загуменнов Ю. Особистісно зорієнтовані технології в освіті / Ю. Загуменнов, Л. Шелкович, Г. Шварц // Підручник для директора. – 2005. – С. 36-47.
4. Соболева С.М. Проектная учебная деятельность как средство формирования профессиональных качеств будущих специалистов по экономике. / С.М. Соболева. – Х., 2010.

5. Іванченко А.В. Екологічна освіта – важливий чинник формування особистості старшокласника / А.В. Іванченко // Вісник Житомир. пед. ун-ту, 2003. – Вип. 13. – С. 13-15.

6. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : [практико зорієнтований збірник] / кер. автор. кол. С.М. Шевцов ; за ред. І.Г. Єрмакова. – К. : Департамент, 2003. – 500 с.

УДК 159.922.7:159.923.2

РІВНІ ОБРАЗУ «Я» ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сущинська Т.С., старший викладач
кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянський державний педагогічний університет

У статті розкрито актуальність дослідження образу «Я» дитини дошкільного віку. Обґрунтовано основні завдання дослідження. Представлено комплекс методик, які дозволяють проаналізувати образ «Я» за критеріями складності, самостійності при його формуванні, узгодженості та емоційної забарвленості. Надано визначення типу образу «Я». Представлено узагальнені результати дослідження рівнів сформованості образу «Я» дитини старшого дошкільного віку.

Ключові слова: образ «Я», самосвідомість, дитина старшого дошкільного віку.

В статье раскрыта актуальность исследования образа «Я» ребенка дошкольного возраста; обоснованы основные задачи исследования. Представлен комплекс методик, которые позволяют проанализировать образ «Я» по критериям сложности, самостоятельности при его формировании, согласованности и эмоциональной окрашенности. Дано определение типа образа «Я». Представлены обобщенные результаты исследования уровней сформированности образа «Я» ребенка старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: образ «Я», самосознание, ребенок старшего дошкольного возраста.

Sushchinska T.S. THE LEVELS OF THE IMAGE “I” OF A PRESCHOOL AGE CHILD

The relevance of the research of the image “I” of a preschool age child was disclosed in the article; the main tasks of the research were justified. The set of the techniques that allow to analyze the image of the “I” by levels of an complexity, self-dependency during its formation, coherence and emotional expression are represented. The type definition of the image “I” was given. The generalized results of the research of the image “I” of a preschool age child were presented.

Key words: image “I”, self-dependency, preschool age child.

Постановка проблеми. Переживання наявності свого «Я» є результатом тривалого процесу розвитку особистості, що починається вже в ранньому та дошкільному віці. Самосвідомість формується та проявляється перш за все у взаєминах з іншими людьми і безпосередньо впливає на соціалізацію дитини. Як зазначає А. Петровський, при взаємодії з іншими відбувається відокремлення індивіда, його внутрішнє протиставлення власного (думок, почуттів, спогадів) тому, що належить іншому, таким чином стверджується «Я» людини. Уявлення дитини про себе, закладені ще в дошкільному віці, є передумовою формування Я-концепції дорослої людини. Визначення типу та рівня сформованості образу «Я» старшого дошкільника дозволить застосувати індивідуальний підхід у процесі психологічного супроводу становлення особистості дитини та зробить цей процес більш цілеспрямованим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-психологічний аналіз формування і розвитку образу «Я» представлений в роботах таких психологів, як: Г. Абрамова, Р. Бернс, О. Белобрикіна, О. Бодальов, М. Боришевський, Е. Еріксон, О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, А. Маслоу, Р. Мейлі, В. Мухіна, М. Лісіна, Н. Непомняца, Є. Панько, К. Роджерс, А. Сілвестру, В. Столін, П. Чамата, Н. Чеснокова та ін.

Постановка завдання. Репрезентація результатів теоретичного та емпіричного дослідження особливостей образу «Я» дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Образ «Я» – багатогранне утворення, яке формують знання та уявлення людини про себе. Предметом самосприйняття можуть стати: тіло людини, її здібності, соціальні стосунки [2], особистісні якості. До 5 років у дитини формується по-